

МАТЕРІАЛИ

присвячені історії тероризму, запобіганню, виявленню і припиненню терористичної діяльності та насилля в усіх проявах

Явище тероризму у сучасному світі

Визначення тероризму. Короткий огляд історії тероризму. Чи вважати тероризмом боротьбу за національне визволення. Тероризм сьогодні. Прогнози на майбутнє. Боротьба з тероризмом: досвід держав Європи та Америки та перспективи для України.

Визначення тероризму. Дедалі більше сучасних дослідників обстоюють тезу про потребу пошуку не універсального (“описового”) визначення міжнародного тероризму, а виокремлення та пеналізацію окремих його складових.

На такому підході наполягає і один із засновників російської школи теріології С. Ефіров. Він виходить з тої тези, що міжнародний тероризм, як до речі і корупція, не є складом злочину, а соціальним і політичним явищем, що виявляє себе у конкретних деліктах (захоплення заручників, угони літаків, підпали тощо), норми відповідальності за здійснення яких встановлено в національному законодавстві та чинному міжнародному праві. Відмінністю ж цих злочинів від загально кримінальних є політична мотивація скоєння деліктів.

При цьому, на думку С. Ефірова із огляду на глибоку трансформацію сучасної міжнародної системи, “політизація” тероризму вже не є його обов’язковою складовою. Адже сучасний міжнародний тероризм проявляє себе не тільки в сфері безпосереднього (політичний тероризм), а й у царині тероризму кримінальних організацій, що не ставлять перед собою політичної мети, та у своєрідній “проміжній” сфері, де політичне, кримінальне, економічне уособлене в одному цілому.

Навіть у новому проекті Кодексу злочинів проти миру та безпеки людства, розробленому та прийнятому у першому читанні Комісією міжнародного права ООН у 1995 році, зберігся односторонній підхід до визначення міжнародного тероризму. Це скоєння, організація, сприяння здійсненню, фінансуванню чи заохоченню агентами або представниками однієї держави актів проти іншої держави або потурання з їхнього боку здійсненню таких актів, які спрямовані проти осіб або власності і які за своїм характером мають за мету провокування жаху у державних діячів, груп осіб або у населення взагалі. (Стаття 24).

Історія тероризму.

Перший в історії випадок свідомого та систематичного використання терористичної практики було зафіксовано на Близькому Сході у I ст. н.е., коли групи сікаріїв фізично знищували представників єврейської знаті, які співробітничали з римською адміністрацією. Тоді ж з’явилася секта мусульман-ісмаїлітів під проводом Хасана-ібн-аль-Сабаха, який перетворив тероризм на головний засіб боротьби із політичною опозицією.

Розвиток тероризму – це наслідок активного розшарування населення, його ідеологічного розмежування, оформлення політичних рухів, об'єднань партій, які сповідували різні політичні погляди та вели боротьбу за владу.

Вже в кінці XIX ст. здавалося, що ніхто не застрахований від терористичного нападу. В 1894 році італійський анархіст вбив французького президента Саді Карно. В 1897 р. анархісти смертельно поранили імператрицю Єлизавету Австрійську та вбили іспанського прем'єр-міністра Антоніо Кановаса. В 1900 р. жертвою терориста став король Італії Умберто I. А в 1901 р. був вбитий президент США Уільям Маккінлі.

В Росії в 1902-1907 рр есерівськими та іншими терористами було здійснено близько 5.5 тис. терористичних актів (вбивства міністрів, депутатів Державної думи, жандармів, працівників поліції та прокуратури).

Тероризм став головною проблемою політиків. Коли в 1900 р. зустрічалися керівники найбільш індустріально розвинених держав, то більшість з них ставили першим на порядку денному питання про тероризм. На цьому ж наполягав президент Клінтон під час зустрічі великої сімки, після того як в червні 1996 р. стався напад на американську військову базу в Дахрані, в Саудівській Аравії.

Якщо згадати це все, то сучасний підйом тероризму видається не таким вже й загрозливим, хоча кількість жертв зростає: за даними Держдепартаменту США в 1994 р. їх було 165, а в 1995 – 314. Але ці цифри майже ні про що не свідчать, так як не враховують специфіки зареєстрованих випадків, а також випадків, що залишилися без уваги.

В XX ст. мотиви, стратегія та зброя терористів стали дещо іншими. Міжнародний тероризм був складовою політики супердержав та їх сателітів, інструментом ідеологічної експансії, і зрештою, дестабілізатором системи міжнародної безпеки. При цьому країни-конкуренти завжди виховувалися у дусі розподілу сили на “справедливу” та “несправедливу”, що у свою чергу обумовлювало “подвійний стандарт” у політичній, юридичній та оперативній оцінці актів міжнародного тероризму.

Терористичні організації в цей період часто виконували замовлення державних спецслужб. За даними часопису “U.S. News and World Report”, які були оприлюднені у листопаді 1977 року, за період з 1961 по 1976 роки ЦРУ США було причетне до майже 900 великих таємних операцій проти окремих “небажаних” для США іноземних державних, громадських діячів та урядів.

Активна інтернаціоналізація тероризму розпочалася у 60-70-ті роки нашого століття. Їй сприяли:

По-перше, процеси інтернаціоналізації капіталу, структурна перебудова економічних систем, країн що розвиваються, зміна їх місця в системі капіталістичного господарювання як наслідок процесу деколонізації, що і призвело до вивільнення нагромадженого потенціалу соціальної енергії у країнах світової периферії з подальшим утворенням національно-визвольних рухів, у тому числі терористичного спрямування.

По-друге, глобалізація політичної та економічної діяльності транснаціональних компаній (ТНК), що в окремих випадках сприяла

організації терористичних груп, які, окрім іншого, спеціалізувалися на обслуговуванні інтересів монополій (наприклад, протягом 70-80-тих років в Анголі рух УНІТА здійснював таємні торговельні операції з алмазами за дорученням південноафриканської ТНК “De Bierce”).

По-третє, нерівномірність розвитку держав світу, яка обумовлювала поділ країн на “сильних” та “слабких”, а з цим – зростання ролі націоналізму та релігійного фундаменталізму у міжнародному житті.

По-четверте, криза ідеї суспільства ”масового споживання”, наслідки якої сприяли формуванню у країнах Західної Європи у 70-ті роки “покоління розгніваних”, представники якого були головною рушійною силою терористичних угруповань у Західній Європі.

Чи вважати тероризмом боротьбу за національне визволення?

Лідер Організації визволення Палестини (ОВП) Ясір Арафат, відповідаючи на звинувачення ОВП в організації актів міжнародного тероризму, підкреслив різницю між національно-визвольною боротьбою та тероризмом. На його думку, різниця між боротьбою та тероризмом є такою ж, як і різниця між законною збройною самообороною та актом агресії...Ми використовуємо тероризм, бо самі стали жертвами терору. Жодна збройна оборона не може засуджуватися та кваліфікуватися як міжнародний тероризм.

Між тим більшість західних політологів (для прикладу, Є. Міколіс, Р. Клайн, О. Александер) до категорії терористичних відносять і Африканський Національний Конгрес (АНК) ПАР, і організацію “Родезійських повстанців” в Зімбабве, і СВАПО (Народну організацію Південно-Західної Африки), яка своєю діяльністю сприяла незалежності Намібії (березень 1990 року). Та і сама ОВП визнається то повноважним представником народу Палестини, то терористичною організацією.

Якщо звернутися до нормативних актів, побачимо положення про право на вільне визначення народом свого політичного статусу (п.2 ст.1 Статуту ООН).

Міжнародні права нації, яка веде боротьбу, окреслені правом на самовизначення. Нація в особі політичного органу боротьби може вступати у відносини з іншими суб’єктами міжнародного права, брати участь у створенні міжнародних норм права і самостійно використовувати їх, вживати у будь-яких формах примус проти держави-колонізатора або агресора...(Декларація про надання незалежності колоніальним країнам та народам. Схвалено Генеральною Асамблеєю ООН 14 грудня 1960 року)

Прогресивні на момент деколонізації ці норми стали каменем спотикання в умовах, коли у 70-тих роках з’явилися організації, що під виглядом боротьби за визволення своїх народів почали претендувати на представництво на міжнародній арені, а також усіма засобами доводити своє право на існування. Здебільшого вони перетворювалися на терористичні угруповання, хоча продовжували претендувати на роль визвольних рухів.

З огляду на це, у середовищі юристів-міжнародників поширена думка про те, що саме невикористання міжнародних злочинів як засобів у боротьбі

за національне визволення, має стати одним з головних критеріїв віднесення або не віднесення організації до категорії визвольних.

Тероризм сьогодні.

Аналізуючи структуру загроз безпеці американських дипломатичних представництв у біполярний період, заступник Держсекретаря США з питань безпеки Ентоні Квентон (Anthony C.E. Quainton) визначив головними загрозами:

а) послаблення та розпад державних інституцій під впливом масових соціальних рухів у Другому та Третньому Світі;

б) поява нових, агресивніших форм національної та етнічної ідентифікації;

в) відчуження деяких сегментів мусульманських суспільств від усього суспільства, національних лідерів та західних цінностей, що відбивається у різкому зростанні політичного екстремізму та тероризму;

г) в останні роки – розвиток транснаціональної організованої злочинності.

Отже, розвиток сучасного тероризму обумовлений:

- по-перше, зміцненням ролі релігії, як наслідку процесу деідеологізації у внутрішньому житті ряду країн світу та міжнародних відносинах;

- по-друге, розвитком транснаціональної організованої злочинності та пов'язаною із нею нелегальної торгівлі зброєю, радіоактивними матеріалами тощо;

- по-третє, наслідками науково-технічного прогресу та вдосконаленням глобальних інформаційних технологій;

- по-четверте, високими темпами урбанізації в світі.

З огляду на відносну вивченість проблематики ісламського фундаменталізму (“militant islam”), особливу увагу привертають практично недосліджені та невисвітлені зв'язки тероризму з транснаціональною організованою злочинністю та з найсучаснішими високими технологіями інформаційного обміну.

Розпад біполярної системи міжнародних відносин та об'єктивне зменшення глобального конфліктного потенціалу в світі, відмова багатьох країн від політики підтримки тероризму як інструменту зовнішньої політики, інші фактори обумовили пошук професіональними терористами своєї “ніші” у поліполярному світі. потреба, насамперед, у фінансуванні терористичної діяльності сприяла появі вкрай загрозливої тенденції – інтеграції професіональних терористичних організацій зі структурами організованої злочинності.

Співробітництво може відбуватися у таких напрямках:

- терористичні угруповання виконують замовлення мафії та здійснюють інші види послуг для кримінальних синдикатів;

- зберігаючи автономність, терористичні групи беруть безпосередню участь у протизаконному бізнесі, використовуючи отримані гроші для фінансування своєї діяльності.

Перший тип проявився у середині 90-их років, коли італійські та колумбійські синдикати почали використовувати тактику терору проти держави та її представників, намагаючись перешкодити розслідуванням і впровадженню урядових програм боротьби із організованою злочинністю, ліквідувати активних співробітників правоохоронних органів та спецслужб, змусити суддів виносити більш легкі вироки членам мафіозних утворень. У цей період тільки в Колумбії діяло майже 140 терористичних організацій, пов'язаних із наркокартелями, із загальною кількістю членів до 20 тисяч осіб. З іншого боку, терористичні організації, здійснюючи, наприклад, охорону наркоплантацій, отримували додаткове джерело фінансування своєї діяльності.

В Перу відоме угруповання “Cendero luminoso” (“Світлий шлях”), захищаючи на контрольованій території плантації коки, нелегальні лабораторії з переробки наркотиків, аеродроми та інші об'єкти наркомафії, брала з картелів 10% податок з прибутків, що давало змогу фінансувати її кампанію з повалення уряду країни.

Дедалі більша кількість терористичних та екстремістських угруповань різного політичного спрямування з метою самофінансування бере безпосередню участь у організованій злочинній діяльності. Наприклад, у Бірмі в середині 90-х років сепаратистська група “генерала” Кун Са (справжнє ім'я – Чан Кіфу) контролювало до 80% виробництва опіуму в “Золотому трикутнику” (Бірма, Лаос, Таїланд). Згідно з даними ІНТЕРПОЛУ, у період громадянської війни в Лівані (1975-1990 рр.) загальні прибутки ряду палестинських терористичних організацій від нелегальної торгівлі зброєю та підробки грошей становили 4 млрд доларів США на рік.

Міжнародний тероризм зазнав сьогодні і якісної трансформації: тепер його “modus operandi” – високий рівень технічного забезпечення теракту, відмова від захоплення заручників (з огляду на відпрацьований спецслужбами механізм знешкодження), знищення важливих для життєдіяльності суспільства об'єктів (банків, вокзалів, торговельних центрів тощо).

Прогноз на майбутнє.

Історія показує, що дуже часто тероризм не має великого політичного ефекту, а якщо він і досягається, то призводить до протилежних наслідків. Взяти хоча б вбивство Раджіва Ганді, теракти організацій ХАМАС або Хезбалах. Терористи спричинили дестабілізацію та економічний спад в усіх регіонах світу. Але в Ізраїлі та Іспанії теракти досі не вплинули на економіку цих країн. Навіть в Алжирі, де найбільше постраждалих від тероризму, мусульманські екстремісти не мали успіху в боротьбі проти непопулярного воєнного режиму.

І все ж у найближчому майбутньому тероризм залишиться. Причини цього тривіальні.

Зброя стає все більш доступною. Ряд держав вже близько ста років створюють ядерну та бактеріальну зброю, яка поступово поширюється у світі. Те, що отримати її можна відносно легко, ні в кого не викликає

сумнівів.(Згадати, хоча б епізод із використанням отруйних газів в токійському метро терористам з групи “АУМ синрике”).

Сектантський фанатизм посилюється. Доки існуватиме людство, існуватиме процент людей, “реставраційних екологів”, що будуть міркувати приблизно так: якщо знищення вірусу оспи порушило екосистему, то чому б не відновити рівновагу, повернувши цей вірус? Від таких уявлень неважко перейти й до практичного втілення теорії в життя.

На початку ХХ століття тероризм завжди був справою груповою. В майбутньому терористами будуть окремі особи, або дуже невеликі групи односторонців. Їх важко виявити, необхідно чекати до тих пір, поки вони не здійснять велику помилку або не будуть розкриті випадково.

Тенденціями розвитку сучасного міжнародного тероризму є намагання злочинців отримати доступ до засобів радіоелектронної боротьби (РЕБ), ядерної зброї та інших видів зброї масового знищення. Штатні військові засоби РЕБ перебувають на озброєнні кожної країни, яка виготовляє власну зброю. Головним принципом дії подібних установок є випромінення високочастотного імпульсу з метою нейтралізації військових засобів спостереження, зв'язку управління тощо. Проте такі засоби є придатними і для знищення цивільних об'єктів: супутників безпосереднього телемовлення, апаратів дистанційного радіолокаційного зондування Землі, телерадіоцентрів, видавничих комплексів, банків, бірж та інших управлінських систем.

Наприклад, сучасний транснаціональний бізнес не можна уявити без системи передачі комерційної інформації міжнародною системою зв'язку типу “INTELSAT” або без сотового телефонного зв'язку на основі супутникового об'єднання “Ірідій” фірми “MOTOROLA”. Без подібних супутникових систем не можна уявити сучасну морську навігацію, телебачення, управління військовими операціями тощо. Використання терористами засобів РЕБ спроможне завдати істотної шкоди цим системам: РЕБ-удар по Нью-Йоркському торговельному центру перетворив би хмарочос у будівлю з мертвими комп'ютерами, порожніми базами даних та нефункціонуючими системами зв'язку та контролю.

Аналітики ЦРУ США вважають, що пріоритетною мішенню тероризму нового покоління є ділові центри обробки інформації, насамперед комп'ютеризовані банківські установи. Розвиток ринку пластикових кредитних карток дуже звузив сфери використання традиційних банкнот. Терористичний удар засобами РЕБ по великому банку здатний викликати системну кризу всієї фінансової системи розвинених країн, оскільки він знищує довіру суспільства до сучасних технологій грошового ринку.

Безпосереднім наслідком такої атаки стане банкрутство дрібних та середніх фірм, що залежать від швидкості обертання коштів, а наступним етапом – банкрутство страхових компаній. Головним результатом подібної акції стане відмова від використання кредитних карток, ажіотажний попит на готівку, різка зміна світової ціни на дорогоцінні метали.

Продумана кампанія дезінформації, що супроводжувала б такий теракт, здатна продукувати системну кризу всього цивілізованого світу, підриваючи

базові ідеологічні ціннісні постулати, що визначають напрямки розвитку особи та суспільства на Заході та у прозахідно орієнтованих соціальних прошарках у країнах “третього світу”, а також у колишніх соціалістичних державах. Найстрашнішим є те, що на думку фахівців.

Антитерористичного центру ФСБ Російської Федерації, перейти до тероризму нового покоління спроможне будь-яке існуюче етнічно-релігійне або соціально-політичне терористичне угруповання, починаючи від ірландської ІА і завершуючи рухом алжирських фундаменталістів. При цьому виявити портативну терористичну апаратуру РЕБ приблизно також складно як і знайти місце розташування вибухового пристрою. До того ж використання РЕБ-апаратури унеможлиблює організацію оперативного переслідування та аналізу на місці теракту, тому що усі засоби зв'язку, охорони та відеоконтролю знищуються разом із головною мішенню – комп'ютерами та базами даних.

Ще більш загрозливим явищем є ядерний тероризм, що базується на системі нелегального експорту радіоактивних матеріалів. У світовому масштабі цим займається нова грізна транснаціональна кримінальна організація “STAR” (“Зірка”), заснована приблизно у 1994 році. Кістяк цієї організації становлять колишні високопосадові офіцери спецслужб та правоохоронних органів країн СНД та ряду держав Центрально-Східної Європи, а також керівники певних сегментів воєнно-промислового комплексу (ВПК) цих країн і мафіозні структури з Німеччини, Італії та інших держав Західної Європи. Рівень прибутків цієї транснаціональної кримінальної організації можна уявити, якщо згадати, що тільки на європейському “чорному” ринку за доставку 2 кг порошка з 30%-ним складом урану-235 сплачують до двох мільйонів доларів США.

Очевидним стає й те, що замовниками ядерних матеріалів все частіше виявляються терористичні організації, які розглядають можливість доступу до радіоактивних матеріалів як метод шантажу урядів. Експерти зазначають, що саме “технологічні” інтереси сучасних міжнародних терористів штовхають їх на шлях активізації інтеграції з транснаціональною мафією; при цьому неможливо встановити контроль за переміщенням радіоактивних матеріалів у світі. Наприклад, арабський дослідник проблеми розвитку ісламських терористичних організацій у сучасній Європі Хіلال Хасан стверджує, що “алжирські терористи та боєвики курдської Робітничої партії отримують зброю через мафійні канали в Англії та ФРН, при цьому ніхто не дає гарантії, що вони вже не отримали доступу до ядерних матеріалів.

Проблема ускладнюється й тим, що не тільки такі екстреміські організації намагаються отримати доступ до радіоактивних речовин: ціла низка країн-аутсайдерів міжнародної системи намагається довести своє право на домінування шляхом створення власної атомної зброї. Певний спад терористичної активності у постбіполярний період у разі неконтрольованого розповзання ядерної зброї по планеті неминуче трансформується у нову хвилю державного тероризму, пов'язаного із загрозою виникнення локальних ядерних конфліктів. Президент США Уільям Клінтон у своїй програмній доповіді у лютому 1996 року, зокрема, зазначив, що “головним обов'язком

країн-членів великої сімки та Росії в останні роки ХХ століття є прийняття та ратифікація усіх міжнародних угод, які регулюють засади боротьби з міжнародним тероризмом”.

Тероризм в Україні.

У нашій країні розвитку тероризму сприяють глибока соціально-економічна криза, протистояння політичних сил, наростання проявів сепаратизму, зубожіння та люмпенізація значної частини населення, процеси соціального розшарування, розвиток кримінальних підприємницьких та державних структур, корумпованість державного апарату, розвиток потужного нелегального ринку зброї, девальвація моральних та духовних цінностей.

Аналіз матеріалів спеціалізованих урядових установ свідчить про те, що найбільш поширеною в Україні мотивацією скоєння терактів ***виступає:***

- а) кримінальна діяльність, особливо її транснаціональні форми;
- б) намагання перешкодити громадській, політичній або економічній діяльності;
- в) створення ускладнень або напруження у міждержавних відносинах.

За даними СБУ 1996-1997 роки в Україні скоєно понад 560 злочинів терористичного характеру, внаслідок чого 90 осіб (з них 15 представників владних структур) загинуло. Оперативна обстановка характеризується зростанням активності міжнародних терористичних організацій, насамперед з країн Близького Сходу (“Хезболах”, “Абу Ніджаль”, “Хамас”, “Брати-мусульмани”), які прагнуть використовувати територію України для транзиту своїх бойовиків до країн Західної Європи, а також для підготовки акцій проти послів та представників іноземних держав в Україні, насамперед з США та Ізраїлю.

Боротьба з тероризмом.

Перші спроби формування міжнародно-правової основи антитерористичної взаємодії були ще до II світової війни. В 1937 році під егідою Ліги націй було розроблено Конвенцію щодо попередження тероризму та покарання за нього, і Конвенцію про створення міжнародного кримінального суду. Щоправда обидва ці документи в дію так і не вступили.

Сучасна система багатостороннього співробітництва в боротьбі з тероризмом сформувалася за останні 30 років. На глобальному рівні вона функціонує під егідою ООН та її спецпідрозділів, перш за все ІМО, ІКАО та МАГАТЕ, на основі 11 універсальних конвенцій і протоколів про боротьбу із різними проявами тероризму на суші, на морі та в повітрі.

Ці угоди закріплюють реальні механізми, що орієнтовані на ефективну практичну взаємодію. Це зобов'язання припиняти теракти, включаючи знешкодження та затримання осіб, винних або підозрюваних у їх скоєнні, обмін відповідною інформацією, надання максимальної правової підтримки один одному. Беззаперечно, найбільше значення мають конвенційні положення, що забезпечують неухильне покарання злочинців на основі принципу *aut dedere aut judicare*. Згідно з ним, держава, на території якої

перебуває злочинець, має або застосувати до нього покарання, або видати особу для цієї мети іншій державі.

Антитерористичні конвенції містять положення, що визначають загальні правові рамки, необхідні для організації активного опору. Наприклад, Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників 1979 року, зобов'язує держав-учасниць:

- вжити всіх заходів для звільнення заручників, якщо вони знаходяться на території даної держави;
- вжити всіх заходів щодо попередження підготовки до здійснення таких злочинів, включно із заборонаю незаконної діяльності осіб, що заохочують, підбурюють, організовують чи беруть участь у захопленні заручників;
- встановити свою кримінальну юрисдикцію щодо таких злочинів, якщо вони були скоєні на території держави-учасниці або морського судна, зареєстрованого в цій державі;
- будь-яким з громадян держави або, якщо держава вважає таке рішення доцільним, то і апатридами, що постійно проживають на її території;
- для того, щоб змусити державу прийняти певний акт або утриматися від його прийняття;
- щодо заручника, який є громадянином даної держави, якщо держава вважає таке рішення доцільним.

Щодо тактики в конкретних ситуаціях, то міжнародним правом вона не регламентується, оскільки це могло б виявитися контпродуктивним. Як показує досвід багатьох країн, переговори щодо врегулювання ситуації ведуться на різних рівнях. Бажано було б, якби в них брали участь спеціально підготовлені до цього люди. Зрозуміло, що предметом переговорів не можуть бути імперативні вимоги, встановлені міжнародним правом – безкарність терористів, загроза життю людей тощо.

Заборона актів терористичного характеру під час збройних конфліктів передбачається нормами міжнародного гуманітарного права, зокрема положеннями Додаткових протоколів 1977 року до Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року.

На жаль, міжнародне право не завжди встигає за новими викликами, які кидає тероризм людству. Поза сферою універсального договірного регулювання залишаються питання щодо навмисного застосування зброї проти мирного населення. Інший невирішений аспект пов'язаний з відсутністю міжнародно-правових норм, спрямованих на протидію тероризму із застосуванням засобі масового знищення. Дуже послаблює ефективність глобальної системи антитерористичної взаємодії і той момент, що конвенції підписали далеко не всі держави. Нарешті, механізми контролю за їх виконанням дуже неефективні.

Безперечна заслуга світового співтовариства – в утвердженні основного принципу: загального осуду тероризму. Перший крок у становленні цього принципу було зроблено 9 грудня 1985 року, коли Генеральна Асамблея ООН прийняла без голосування резолюцію 40/61, в якій вона “визнає злочинними

всі акти, методи та практику тероризму, де б і ким би вони не були скоєні”.[2] Це положення пізніше було закріплено у преамбулі Римської конвенції 1988 року.

За останні 10 років принцип протиправності тероризму був розвинутий та конкретизований у ряді документів ООН, наприклад, в Декларації про заходи із ліквідації міжнародного тероризму, прийнятій на 49-й сесії Генасамблеї в 1994 році. Надзвичайно важливими, особливо на тлі чеченських подій були положення декларації про те, що “злочинні акти, спрямовані чи розраховані на створення обстановки терору серед широкого загалу не можуть бути виправдані, якими б не були мотиви (політичного, расового, ідеологічного, етнічного, релігійного характеру)”.

Декларація зобов’язує держави утриматися від організації терористичної діяльності, а також підбурювання та сприяння їй; забезпечує затримання, судове переслідування та видачу осіб, що вчинили терористичні акти. Державам пропонується також стати учасниками всіх універсальних міжнародних антитерористичних договорів. Хоча не всі із вказаних положень стали загальнообов’язковими нормами міжнародного права, їх морально-політичні зобов’язання для держав членів ООН очевидне.

На жаль, серйозний негативний вплив на ефективність взаємодії держав і, насамперед, під егідою ООН має нашарування тривалої політики протистояння. В свій час це проявилось в роботі Спеціального комітету Генасамблеї по міжнародному тероризму . заснований у 1973 році, даний орган встиг провести лише три сесії, остання з яких мала місце у 1979 р. Причина в тому, що Спецкомітет став заручником політики. Для одних його членів виявилися неприйнятними теорії, що прирівнювали діяльність національно-визвольних груп до тероризму, а для інших – концепція державного тероризму, тобто дій на державному рівні з метою підриву суверенітету та незалежності інших держав.

Що ж до визнання держав спонсорами тероризму, то необхідно пам’ятати, що для цього немає відповідних міжнародно-правових критеріїв. На мою думку, в нашому світі, заповненому політичними, ідеологічними, релігійними упередженням, бажано було б забезпечити об’єктивний міжнародний, в ідеалі, судовий розгляд таких справ. Найбільш адекватно цю функцію міг би виконувати Міжнародний кримінальний суд, що створюється зараз в рамках ООН.

В сфері, пов’язаній із зміцненням юридичних основ антитерористичної взаємодії держав, доцільно особливо відзначити ідею створення міжнародно-правових інструментів, спрямованих на попередження і ліквідацію наслідків терактів з використанням ядерної зброї або ядерного матеріалу, а також міжнародного документу, який би врегулював заходи з фізичного захисту хімічного та біологічного матеріалу. З цією метою в рамках Четвертого Комітету ГА ООН можна створити відповідну робочу групу.

Останнім часом боротьба ведеться в основному на регіональному рівні. Як і слід було чекати, найбільший політико-правовий потенціал накопичений на Європейському континенті. Під егідою Ради Європи діє Європейська

конвенція із попередження терактів. З 1977 р. функціонує механізм спільних дій в сфері антитероризму країн Євросоюзу (зокрема в рамках так званої “Групи Треві”). Обговорюється питання про переведення питання боротьби з тероризмом в компетенцію європейського поліцейського агентства “Європол”, що зараз створюється. Проблеми, які були описані вище, регламентуються відповідними положеннями підсумкових документів зустрічей ОБСЄ в Хельсинки, Мадриді, Відні.

Щодо інших регіонів, то конвенційне закріплення співробітництва мало місце в рамках Південноазіатської асоціації регіонального співробітництва (СААРК) та Організації американських держав (ОАД).

Співробітництво розвивається і на двосторонньому рівні. Росія має міжурядовий Меморандум про взаємопорозуміння з США щодо співробітництва в галузі цивільної авіації двосторонні угоди укладені між Італією та Туреччиною, Францією та Іспанією, Францією та Венесуелою, США та Італією.

Боротьба з тероризмом в Україні.

Головним принципом попередження та боротьби має стати постійне удосконалення відповідної вітчизняної законодавчої бази першим кроком тут може стати прийняття ВРУ проекту закону “Про боротьбу з тероризмом”. У статті 1 цього закону тероризм визначено як “погрозу застосування насильства, а також його застосування, які породжують почуття страху як у окремих громадян, так і у багатьох людей, і розраховані на їх залякування та породження недовіри до органів державної влади у спроможності протидіяти цим злочинним проявам”.

У проекті добре було б врахувати позитивний досвід Італії у боротьбі з цим явищем, а саме: визнати тероризм державним злочином, встановити за нього максимальний строк покарання, передбачити можливість використання положень цього закону разом з нормами Кримінального кодексу України з автоматичним збільшенням міри покарання у разі доведення терористичного характеру акту порівняно з загальнокримінальним злочином; запровадити обов’язкову кримінальну відповідальність за дії, пов’язані з пропагандою тероризму; дозволити правоохоронним органам та спецслужбам отримувати у випадках, пов’язаних із діяльністю терористичних організацій, відповідні санкції прокурора по телефону.

Непоганим було б впровадження державних програм винагород за надання цінної розвідувальної або попереджувальної інформації щодо міжнародного тероризму. Наприклад, в США існує можливість запропонувати інформаторові винагороду до 4 мільйонів доларів. Інформанти можуть контактувати зі співробітниками програми через поліцейні канали, для чого існує вільна цілодобова міжнародна лінія; зв’язок відбувається й через комп’ютерну мережу ІНТЕРНЕТ, канали ФБР та Держдепартаменту США.

На думку фахівців ІНТЕРПОЛУ “отримана інформація не може бути надбанням лише однієї держави”. Іншими словами, одним з головних методів боротьби залишається співробітництво країн у цій сфері.

Не можна також забувати про інститут видачі злочинців. Відповідні міжнародно-правові угоди Україна вже уклала з державами СНД, Польщею, Угорщиною, Словаччиною, ФРН та іншими членами міжнародного співтовариства. Проте багато проблем, що ускладнюють цей процес:

- а) існуючі угоди не охоплюють усіх питань антитерору;
- б) вибірковість існуючих норм;
- в) невідповідність норм законодавства один одному;
- г) відсутність ув'язки між міжнародним регулюванням та міжнародним комплексом заходів;
- д) розрізненість зусиль країн.

Насамкінець зупинимося на аналізі системи органів України, що ведуть боротьбу з тероризмом та його міжнародними формами. Законодавчим забезпеченням займаються два парламентські комітети: з питань оборони та державної безпеки та з питань боротьби з організованою злочинністю та корупцією. Спеціальний Антитерористичний центр ще й досі відсутній.

Між тим формування централізованого підрозділу є конче потрібною справою. На практиці лише Управління захисту конституційного ладу (Управління "Т") СБУ веде попереджувальну, оперативно-розшукову та слідчу роботу у справах, пов'язаних із діяльністю ю терористичних організацій. Підрозділи МВС, Державного митного комітету, прикордонні війська, МЗС України займаються цією проблематикою лише в окремих випадках. В результаті ще досі не сформовано міжвідомчий банк даних з тероризму, відсутня цілісна картина по терактах, скоєних не лише проти іноземних громадян в Україні, а й проти українських громадян та власності України за кордоном, відчувається брак наукових розробок з проблематики сучасного міжнародного тероризму.

Висновки: Тероризм – явище досить складне, динамічне та багатопланове. З огляду на все сказане вище, навряд чи нам вдасться подолати його у ХХІ столітті, не кажучи вже про соціальні причини, що його породжують. Але це не означає, що боротьба зі злочинними проявами не має змісту. Не допустити, щоб теракти стали буденним явищем, а вимоги терористів - основним визначником зовнішньої політики – реально. Тому найближчим часом зусилля відповідних структур будуть сконцентровані саме під таким гаслом.

*Матеріали зібрані з Інтернету
штабом цивільного захисту
Подільського спеціального
навчально-реабілітаційного
соціально-економічного коледжу*